

УДК 338.22

Бєлікова Н.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

У статті розглянуто теоретичні засади реформування моделі економіки країни та її регіонів на основі ідентифікації проблемних компонент. Досліджено типи моделей функціонування економік різних країн світу та уточнено зміст поняття «модель економіки». Обґрунтовано теоретичне підґрунтя для ідентифікації моделі економіки країни та її регіонів. Досліджено еволюцію теорії та концепції побудови ринково орієнтованих моделей економіки. Ідентифіковано модель економіки України та визначено проблеми, що впливають на функціонування її компонент.

Ключові слова: модель економіки, економічні реформи, соціально-економічний розвиток, концепція, методологія.

Постановка проблеми. Падіння темпів соціально-економічного розвитку країни та її регіонів на фоні зміни стратегічних пріоритетів розвитку зумовлює високу актуальність реформ. У класичному розумінні термін «реформа» має на увазі перетворення з метою поліпшення стану соціально-економічної системи. Висока складність процесу планування перебігу таких перетворень та непередбачуваність їх результатів визначають необхідність подальшого розвитку і поглиблення теоретичних засад планування та реалізації економічних реформ.

Зв'язок реформ з основними суспільними процесами реалізується через зміну базових інститутів та утворення нових норм у процесі трансформацій. Це зумовлює пильну увагу науковців до соціально-економічних реформ.

Аналіз останніх досліджень І. Жиляєва [1], Е. Лібанової та М. Хвесика [2], Д. Лук'яненка [3], С. Нсулі [4], В. Полтеровича [5] дозволяє окреслити проблемне поле теорії та практики економічних реформ: обґрунтування стратегії реформ; визначення часу та швидкості окремих реформаторських заходів; планування ресурсного забезпечення реформ (у т.ч. оцінка суспільних витрат від перетворень); прогноз результатів реформ; оцінка впливу перетворень на довгостроковий розвиток країни. Разом з тим, невирішеними залишаються проблеми формування стратегії економічних реформ, спрямованих на трансформацію моделі економіки країни та/або її окремих регіонів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад реалізації реформ на базі ідентифікації моделі економіки країни та її регіонів, а також визначення проблем її функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовим аспектом процесу реформування країни та її регіонів є визначення моменту для початку реформ. При цьому слід враховувати, що в найбільш загальному розумінні об'єктом реформ виступає модель економіки країни та її регіонів. Виходячи з цього, стартовий момент для початку реформ залежить від діагностики проблем функціонування моделі економіки або її окремих компонент.

Дослідимо тлумачення поняття «модель економіки» в літературних джерелах. У рамках теорії управління, представленій в роботах А. Ляпунова та В. Михайлова, В. Бєсекерського, Є. Попова, побудовано підхід до визначення поняття «модель економіки» на базі логічного ланцюжка смислових понять «система» - «модель» - «об'єкт моделювання» - «процес моделювання».

Тлумачення сутності поняття «модель економіки» спирається на такі аспекти:

- багатofункціональність, подрібненість структури економіки;
- описання системи, імітація закономірностей її функціонування та відтворення;
- управління закономірностями функціонування моделі економіки.

Тлумачення змісту поняття «модель економіки» у рамках смислового поля теорії управління вимагає інтерпретації таких її характеристик, як здатність до саморозвитку та наявність великої кількості складних зв'язків між елементами (компонентами) моделі; складність організаційної структури; здатність адаптуватися до зовнішнього середовища; інтегративні властивості соціально-економічної системи країни та її регіонів.

Наведені характеристики відображають складність соціально-економічних систем країн світу, що приводить до великого розмаїття існуючих моделей економіки.

Адаптація надбань теорії управління до постулатів економічної теорії дозволила сформулювати схему визначення змісту поняття «модель економіки» (рис. 1).

© Бєлікова Надія Володимирівна, к.е.н., доц., вчений секретар Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку, Національна академія наук України, м. Харків, (057)705-15-39, nadia_belikova@mail.ru

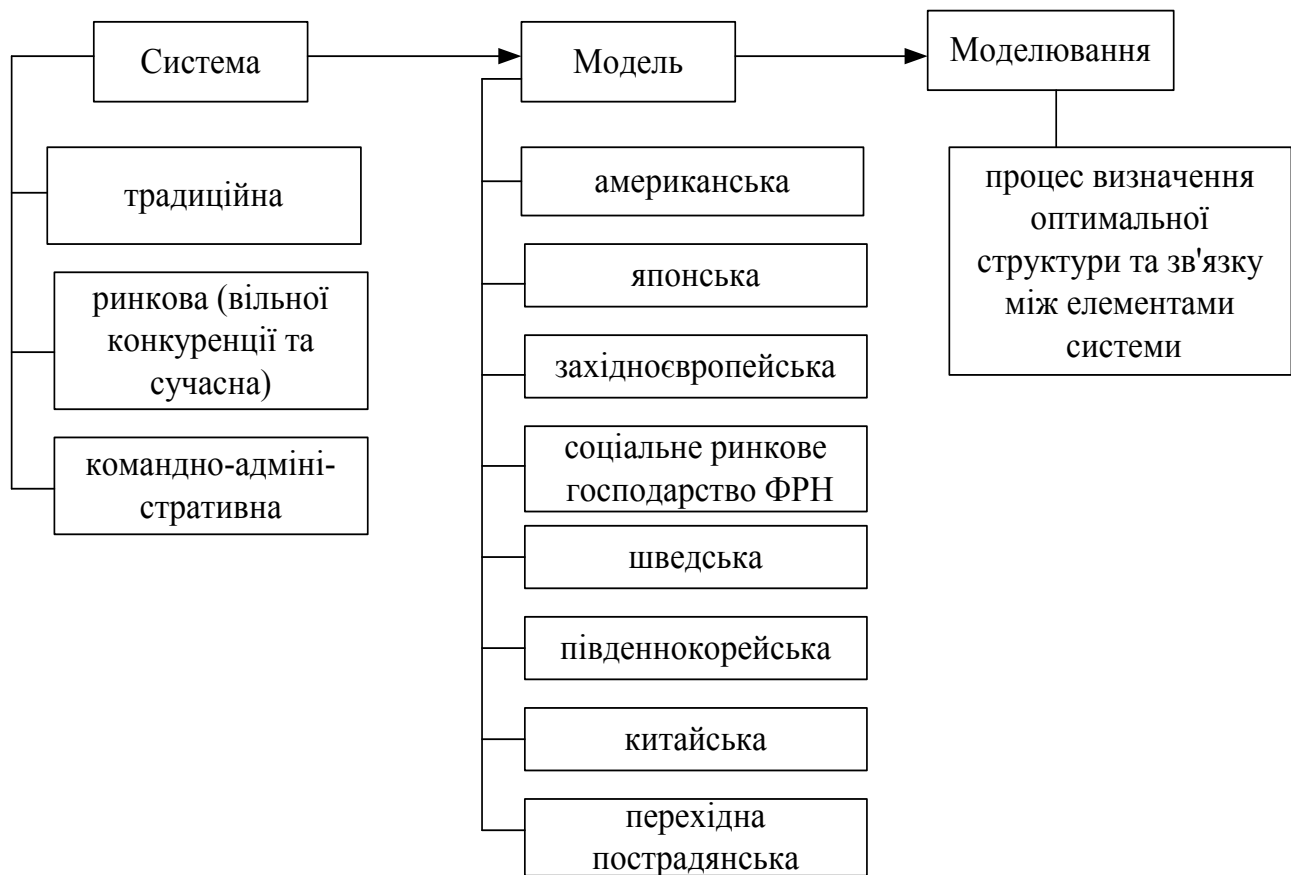

Рис. 1. Формування змісту поняття «модель економіки» у рамках теорії управління та економічної теорії [6]

Процес реформування моделі економіки країни та її регіонів не можливий без участі держави. Тому доцільно узагальнити надбання теорії державного управління, яка розглядає такі моделі державного регулювання економічного розвитку країни та її регіонів: ліберальна, соціально орієнтована, командно-адміністративна та модель соціальних гарантій.

Моделі державного регулювання економіки еволюціонували у рамках розвитку економічних теорій та концепцій.

Так, розвиток монетаризму, протекціонізму та меркантилізму призвів до появи моделей забезпечення грошового та торгового балансів.

У рамках неолібералізму сформовані моделі соціально орієнтованої економіки та економіки соціальних гарантій, в яких зроблено спробу узгодити інтереси економічних контрагентів та соціуму.

Теорія інституціоналізму розглядає модель соціального контролю та економічного розвитку; неінституціоналізму – модель ринкової економіки, яка регулюється державою шляхом формування ринкового середовища на базі використання правових, соціальних, економічних і політичних інститутів.

У рамках неокейнсіанства обґрунтовано модель державного регулювання економічної активності суб'єктів господарювання.

Таким чином, еволюція моделей державного регулювання економічного розвитку відбувалася в руслі розвитку поглядів на роль держави в забезпеченні сталого економічного розвитку країни та її регіонів. У сучасній практиці особлива увага приділяється моделям управління економічним розвитком на базі програмно-цільового підходу.

До них належать:

1. Модель трансформації країни, що розвивається, притаманна для країн з низьким рівнем соціально-економічного розвитку та глибокими структурними реформами. Слід зауважити, що поглиблена трансформація моделі економіки зазвичай передбачає вибір «реформаторського еталону» як стратегічного орієнту перетворень. Таким еталоном може виступати модель економіки успішної країни, або сконструйована модель економіки. В останньому випадку реформи передбачають революційні перетворення та високий рівень державного регулювання соціально-економічних трансформацій.

2. Модель економічної реконструкції. Базується на системних соціально-економічних перетвореннях, метою яких є зміна окремих компонент існуючої моделі економіки країни та/або її регіонів. Стратегічними цілями зазвичай визнаються нові стандарти якості життя насе-

лення, стимулювання соціально-економічного розвитку, імплементація нових системоутворюючих інститутів.

3. Модель системних перетворень передбачає застосування специфічних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку

країни та її регіонів, а також комплексну стратегію реформ в економічній, соціальній та політичній сферах.

Велике розмаїття моделей економіки в різних країнах зумовлює різні точки зору щодо тлумачення сутності цього поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Тлумачення сутності поняття «модель економіки» в літературних джерелах, складено за [6]

Автор	Визначення
А. Волков [7]	Весь комплекс соціально-економічних та політичних реалій країни
Є. Вишневська [8]	Типи організації господарства окремих країн, які відрізняються рівнем соціально-економічного розвитку, історичними та культурними умовами, законодавством та ін.
І. Поспелов [9]	Модель описує розвиток у часі повного циклу суспільного відтворення у гранично агрегованому вигляді
Ю. Шемшученко [10]	Модель політичної, громадянської, економічної та соціальної стабільності в суспільному і державному житті, що є неодмінною передумовою забезпечення належної якості життя людини, її прав і свобод, а також демократичної розбудови української державності

Отже, більшість авторів визначають зміст поняття «модель економіки» через системний аналіз економічної, соціальної та політичної складових. При цьому деякі автори [8] наближують поняття «національна економіка» та «модель економіки».

Виходячи з наведеного вище, можна визначити такі складові поняття «модель економіки»:

Блок 1. Абстрактність, віртуальність, інструментальність: передбачає дослідження сутності об'єкту.

Блок 2. Структура господарства країни: визначення структури об'єкту.

Блок 3. Спосіб функціонування країни: дослідження зв'язків між елементами об'єкту.

Блок 4. Механізм соціально-економічного розвитку країни: формування ефективного механізму управління об'єктом.

Таким чином, зміст поняття «модель економіки» можна визначити як абстрактний інструмент дослідження способу соціально-

економічного розвитку країни з урахуванням специфіки її господарства.

До критерії ефективності такого інструменту належать [6]:

1. Опис моделі передбачає розробку системи індикаторів ефективності функціонування економіки досліджуваної країни (наприклад, показники валового регіонального та національного продуктів, прямих іноземних інвестицій тощо).

2. Модель має відображати структуру господарства країни завдяки переліку виділених компонент, кожна з яких характеризується відповідними показниками.

3. Модель має відображати характер зв'язків між компонентами та їх взаємовплив.

4. У моделі повинен відобразитись відповідний механізм функціонування та розвитку економіки країни.

Проведені дослідження дозволили обґрунтувати перелік компонент моделі економіки країни (табл. 2).

Таблиця 2

Компоненти моделі економіки країни, складено за [6]

Компонента	Показники	Характеристики типів моделі економіки
Власність	структура власності (питома вага державної, приватної, колективної, інших форм)	державна ринкова змішана
Концентрація виробництва	CR 3	монополістична конкурентна
Рівень держрегулювання	індекс легкості ведення бізнесу	командно-адміністративна ліберальна змішана
Орієнтація зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД)	обсяг експорту; обсяг імпорту; торговельне сальдо	експорт-орієнтована імпорт-орієнтована

Рівень технологічності та інноваційності виробництва	міжнародний інноваційний індекс	високо інноваційна середньо інноваційна низько інноваційна
	глобальний індекс інновацій	
Людський капітал	індекс розвитку людського потенціалу;	соціально орієнтована соціально неорієнтована
Адміністративно-територіальний устрій (АТУ)	модель адміністративно-територіального устрою країни; інтегральний показник оптимальності АТУ	децентралізована не децентралізована

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження дозволили уточнити зміст поняття «модель економіки» та обґрунтувати перелік компонентів й показників, що їх характеризують. Запропонований підхід дозволяє поглибити теоретико-методологічні засади реформування економіки країни та її ре-

гійонів за рахунок уточнення об'єкту реформування. Перспективними будуть дослідження, спрямовані на розробку засобів діагностики проблем у функціонуванні моделі економіки країни та її окремих компонентів з метою визначення стратегічних напрямів реформ та послідовності реформаторських заходів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жиляєв І. Коли завершаться соціально-економічні трансформації в Україні? / І. Жиляєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2008/7-8/200812.html>
2. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь; за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НАН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
3. Конвергенція економічних моделей Польщі та України : монографія / Д. Лук'яненко, В. Чужиков, М. Вожняк та ін.; за наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова, М. Вожняка. – К.: КНЕУ, 2010. – 719 с.
4. Нсули С. Скорость макроэкономической адаптации и последовательность экономических реформ: проблемы и рекомендации для policymakers / С. Нсули, М. Речед, Н. Функе // Эковест, № 2. – 2002. – С. 366–399.
5. Полтерович В.М. Элементы теории реформ / В.М. Полтерович. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 447 с.
6. Белікова Н.В. Наукове забезпечення економічних реформ: теоретико-методичні аспекти: монографія / Н.В. Белікова. – Х.: ВД «ІНЖЕК». – 2014. – 280 с.
7. Волков А.М. Швеция: социально-экономическая модель / А.М. Волков. - М.: Мысль. – 1991. – 348 с.
8. Вишнева Е.Н. Экономика и модели экономических систем стран мира: учеб. пособие / Е.Н. Вишнева. – Донецк, ДонНТУ, 2010. – 302 с.
9. Поспелов И.Г. Модель современной экономики России: методы, технология, результаты / И.Г. Поспелов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/pospelov20.htm>
10. Шемшученко Ю. Правові чинники формування соціально-економічної моделі України / Ю. Шемшученко // Вісник НАН України. - №3. – 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/articles/vis-nanu/2002-1/2.htm>.

REFERENCES

1. Zhyliayev I. *Koly zavershat'sya sotsial'no-ekonomichni transformatsii v Ukraini? [When will end the socioeconomic transformations in Ukraine?]*. Retrieved from <http://soskin.info/ea/2008/7-8/200812.html> [in Ukrainian].
2. Libanova E. M. (Eds.) (2014). *Sotsial'no-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yiyehi rehioniv: natsional'na dopovid' [Socioeconomic potential of a stable development of Ukraine and its regions: national report]*. Kyiv: DU IEPSSR NAN Ukraine [in Ukrainian].
3. Lukyanenko D., Chuzhykov V. & Vozhnyak M. (Eds.) (2010). *Konverhentsia ekonomichnykh modeley Polshchi ta Ukrainy [The convergence of economic models of Poland and Ukraine]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Nsuli S., Reched M. & Funke N. (2002). *Skorost makroekonomicheskoy adaptatsii i posledovatel'nost' ekonomicheskikh reform: problemy i rekomendatsyi dlya policimeykerov [The speed of macroeconomic adaptation and sequence of economic reforms: problems and recommendations for policy makers]*. *Ekovest – Ekovest*, 2, 366-399 [in Russian].
5. Polterovych V. M. (2007). *Elementy teorii reform [The Elements of reform theory]*. Moscow: ZAO Izdatelstvo Ekonomika [in Russian].
6. Belikova N. V. (2014). *Naukove zabezpechennya ekonomichnykh reform: teoretyko-metodychni aspekty [Scientific support of economic reforms: theoretical and methodical aspects]*. Kharkiv: VD "ІНЖЕК" [in Ukrainian].
7. Volkov A. M. (1991). *Shvetsiya: sotsyalno-ekonomicheskaya model' [Sweden: socioeconomic model]*. Moscow: Mysl [in Russian].
8. Vyshnevskaya E. N. (2010). *Ekonomika y modeley ekonomicheskikh system stran mira [Economy and models of economic systems of world countries]*. Donetsk: Don NTU [in Russian].
9. Pospelov I.G. *Model' sovremennoy ekonomiki Rosiyi: metody, tekhnologiya, rezul'taty [The model of modern economy of Russia: methods, technology, results]*. Retrieved from <http://spkurdyumov.narod.ru/pospelov20.htm> [in Russian].
10. Shemchushenko Yu. (2001). *Pravovi chynnyky formuvannya sotsialno-ekonomichnoyi modeli Ukrainy [Legal aspects of the establishment of the socioeconomic model of Ukraine]*. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of NAN of Ukraine*, 3. Retrieved from <http://archive.nbuv.gov.ua/articles/vis-nanu/2002-1/2.htm> [in Ukrainian].